ВЕЛИКИТЕ РИЦАРИ НА СРЕДНОВЕКОВИЕТО

30 легендарни съдби
от епохата на меча и славата

Издателство
ПАРИТЕТ

ВЕЛИКИТЕ РИЦАРИ НА СРЕДНОВЕКОВИЕТО
30 легендарни съдби от епохата на меча и славата
256 стр.

Автор: Еди Тейлър
Редактор: Светла Николова

Издателство „Паритет“, София 1528, ул. „Н. Бончев“ 3,
телефон 0879 471 930; е-майл: paritetlit@abv.bg

Любов, измяна, кръв и слава рисуват пъстрата картина на средновековна Европа. Това е време на слепи пълководци и прокълнати крале, на безумни авантюристи и герои, чиито истински съдби засенчват и най-дръзкия роман. Тази книга вдъхва нов живот на хората, превърнали Средновековието в епоха на бляскави победи, свещени походи, кървави вражди и секващи дъха подвизи.

Зад легендарните имена на Роланд и Ел Сид, на Ричард Лъвското сърце и Уилям Маршал, на Уилям Уолъс, Робърт Брус, Черния принц и Баяр се крият реални личности, разкъсвани между триумфа и падението, между коварството и безумната храброст. От първите прояви на рицарството до залеза на неговите последни воини – това са 30 вълнуващи хроники за онези, които преминават през света с меч в ръка, дръзнали да се опълчат на крале и империи, превръщайки земния си път в безсмъртна легенда.

За поръчки на книги www.paritetbg.com
полечавате 20% отстъпка.

Всички права са защитени. Никаква част от тази книга не може да бъде възпроизведена в каквато и да е форма без писменото разрешение на притежателя на авторските права.

ISBN 978-619-153-709-9

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор 5

ЧАСТ I. КЪМ ИЗТОЧНИЦИТЕ НА РИЦАРСКАТА СЛАВА
Воините, с които започна епохата на меча и честта
Роланд *(около 736–778)*
Последната битка, превърнала се в легенда 9
Робер Гискар *(около 1015–1085)*
Норманът, който предизвика империите 19
Уилям Завоевателят *(1027–1087)*
Незаконнороденият, покорил Англия 27
Ел Сид *(около 1043–1099)*
Изгнаникът, който извоюва собствено кралство 39
Роберт Куртьоз *(около 1051–1134)*
Кръстоносецът, загубил английската корона 45

ЧАСТ II. КРЪСТЪТ И МЕЧЪТ
Слава, вяра и битката за Светите земи
Боемунд от Таренто *(около 1054–1111)*
Авантюристът, завладял Антиохия 53
Годфроа дьо Буйон *(около 1060–1100)*
Защитник на Светия гроб 61
Танкред от Тарен (около 1075–1112)
Идеалният рицар 69
Рено дьо Шатийон *(около 1125–1187)*
Неукротимият барон и смъртен враг на Саладин 77
Балдуин IV *(1161–1185)*
Прокълнатият крал на Йерусалим 87
Конрад Монфератски *(?–1192)*
Убийство по пътя към короната 95
Ричард Лъвското сърце *(1157–1199)*
Кралят, който стана рицарска легенда 101

ЧАСТ III. КОРОНА И МЕЧ
Монарси, които сами излизали на бойното поле
Фридрих Барбароса *(около 1122–1190)*
Императорът, тръгнал към Светите земи 115
Луи IX Светият *(1214–1270)*
Свещеността на меча и слепотата на военачалника 123

Едуард I Дългокракият *(1239–1307)*
Покорител на Уелс и ужас на Шотландия 129
Робърт Брус *(1274–1329)*
Изгнаникът, станал крал на Шотландия 137
Йоан Люксембургски *(1296–1346)*
Слепият крал в последната си битка 147

ЧАСТ IV. ЛЕГЕНДИТЕ НА МЕЧА
Воини, чиято слава е преживяла техните крале
Уилям Маршал *(около 1146–1219)*
Най-великият рицар на своето време 153
Уилям Уолъс *(около 1270–1305)*
Мечът на шотландската свобода 165
Едуард Черният принц *(1330–1376)*
Рицарът, от когото се страхуваше Франция 175
Бертран дю Геклен *(около 1320–1380)*
Некрасивият рицар, станал герой на Франция 181
Хенри Пърси *(1364–1403)*
Бунтовникът Хотспур, прославен от Шекспир 187
Джон Чандос *(1337 – 1370))*
Рицар без нито едно петно по щита 193

ЧАСТ V. ПОСЛЕДНИТЕ РИЦАРИ
Блясъкът и трагедията на отминаващата епоха
Ян Жижка *(около 1360–1424)*
Слепият военачалник, който не познаваше пораженията 199
Джон Талбот *(около 1387–1453)*
Английският лъв на френска земя 211
Карл Смелият *(1433–1477)*
Херцогът, мечтаещ да стане крал 217
Пиер Терай дьо Баяр *(около 1476–1524)*
Рицар безстрашен и безупречен 227
Гьоц фон Берлихинген *(около 1480–1562)*
Рицарът с желязна ръка 237
Габриел дьо Монтгомъри *(около 1530–1574)*
Дуелът, погубил краля 245

Заключение 253

ПРЕДГОВОР

Забравете всичко, което знаете за рицарите!

Благородният конник в блестящи доспехи, който спасява прекрасна дама и великодушно прощава на победения враг — този образ е измислен от писателите от XIX век. Истинските рицари са изгаряли села, избивали са гарнизони, вземали са пленници за откуп и са убивали невъоръжени хора, ако откупът не пристигне навреме.

Роланд, чието име се е превърнало в символ на саможертвата, е бил управител на гранична зона, за когото летописец споменава само с един ред в историческа хроника. Ричард Лъвското сърце, крал на Англия, е прекарал в Англия по-малко от половин година през десетте години на своето управление. Карл Смелият, мечтаещ за короната, е загинал ограбен и без дрехи, а тялото му не е могло да бъде разпознато в продължение на няколко дни.

Ако имате нужда от приказка за безупречно благородство — тази книга не е за вас.

Но ако ви интересува какви са проявите на смелостта, когато цената на грешката била да забият глава ти на копие — тогава четете нататък. В тази книга се разказват историите на тридесет воини, които са живели и умрели в свят без антибиотици, без право на преразглеждане на присъдата, без втори шанс. Свят, в който един сляп военачалник не е загубил нито една битка през целия си живот, защото се е научил да се ориентира в света само с ушите си. Свят, в който рицар, загубил ръката си в битка, сложил желязна протеза на осакатената ръка и продължил да воюва още шестдесет години. А пък един четиринадесетгодишен крал, с тяло разядено от проказа, повел войските си в атака, понеже смятал, че тронът е дълг и не позволява да си слаб.

Не възнамеряваме да оправдаваме жестокостта на тези хора или да се правим, че тя не е съществувала. Но се отказваме да ги покажем като героите от сладникавите рицарски романи. Истината винаги е по-сложна и по-интересна от която и да е украсена история. Тези герои са раздирани от противоречия и крайности, способни са

едновременно на предателство и абсолютна вярност, но са готови да умрат за принципи, които днес изглеждат старомодни, но в определени случаи нашите герои могат да бъдат и прагматични до цинизъм, когато излизат гордо на бойното поле под знамето със своя герб.

Всяка глава от тази книга е опит да се разграничи хрониката от легендата, да се покаже къде свършва историческата истина и къде започва митът, без да се разруши най-важното — усещането, че това са били живи хора, а не измислени персонажи. Прахът им отдавна се е смесил със земята, но изборът им остава разбираем за нас и днес. В нашите времена действията ни са други, за да защитим честта и принципите си. Преценете сами дали се разпознавате в тези хора, след като се запознаете с техните истории.

ЧАСТ I.
КЪМ ИЗТОЧНИЦИТЕ НА РИЦАРСКАТА СЛАВА

Воините, с които започва епохата на меча и честта

Роланд

РОЛАНД

(около 736–778)

ПОСЛЕДНАТА БИТКА, ПРЕВЪРНАЛА СЕ В ЛЕГЕНДА

15 август 778 г. На височина от хиляда метра, между надвисналите от двете страни скали, сред короните на букови дървета се вие тесен път. По него бавно се движи огромна военна колона. Тази колона се вижда и долу, в долината. Началото ѝ, където е авангардът на франкската армия и самият крал не се виждат, а тук, в ариергада[1] и обоза, нищо не предвещава беда. Но след няколко часа от този отряд никой няма да остане жив. Три века за този ден няма да се знае нищо, докато от мълчанието се роди епос, който ще превърне един неизвестен воин в символ на храброст.

Епическата поема „Песен за Роланд“[2] днес е основополагащ текст на френската литература. Когато се появява в XI век се превръща в наръчник за рицарска чест за много поколения, като главните черти на рицаря стават вярност към господаря, отказ от капитулация, трагичен героизъм пред лицето на смъртта.

Появата на този епос е типичен пример как един кратък, почти протоколен абзац от историческа хроника се превръща в героична поема, как историческият факт се трансформира в легенда, как границата между това, което наистина се е случило, и това, което е било измислено триста години по-късно се размива и хиперболизира.

---

[1] Ариергард е последната част от военна сила, която отбранява от нападение по време на напредване или отстъпление.

[2] „Песен за Роланд“ е старофренски епос, написан може би от Тюролд, чието име се споменава в текста. Съществуват девет ръкописа на творбата, като англо-норманският се счита за най-старият (1140 – 1170) и се пази в Оксфордския университет. Най-забележителния представител на жанра шансон де жест, който процъфтява между 11 и 15 век и прославя деянията на герой.

„Песен за Роланд“ е преведена от старофренски от оксфордския ръкопис на български от Лъчезар Станчев, 1985

Какво ни разкрива хрониката и всичко, което се знае от историята

Ако не беше един човек, изобщо нямаше да знаем името на Роланд. Този човек е Айнхард[3], придворен биограф на Карл Велики и автор на прочутата хроника „Животът на Карл Велики“ („Vita Karoli Magni“), написана след смъртта на императора и четири-пет десетилетия след събитията, които ни интересуват. Айнхард не е свидетел на поражението в Пиренеите. През 778 г. той е бил дете, но впоследствие дълги години живее сред обкръжението на императора, за този поход се е говорело, така че написаното е въз основа на свидетелства, които все още са били свежи за неговото обкръжение.

Именно в деветата глава на неговото произведение, когато описва събитията от този поход, се среща фразата, която ще остави важна следа в европейската литература.

Каква е предисторията? През пролетта на 777 г. в резиденцията на Карл в Падерборн пристигнала необичайна делегация. Мюсюлманските владетели от североизточна Испания, включително наместникът на Сарагоса, помолили франкския крал за военна помощ срещу емир Абд ал-Рахман I, управлявал по това време в Кордоба. Молбата звучала доста примамливо: помогнете ни — и портите на нашите градове ще се отворят сами. Карл, който вече мислел с категориите на великата християнска империя, не пропуснал изкушението.

Така през пролетта на 778 г. франкската армия преминала през Пиренеите в две колони: едната — през запад-

[3] Айнхард (ок. 768 -18 март 840) е франкски историк, учен, писател и придворен, известен като биограф на Карл Велики. Получава образованието си във Фулденския манастир. Благодарение на способностите си е привлечен в двора на Карл Велики, като става близък негов приятел и член на придворния кръжок за книжовна дейност, т.нар. Академия. По-късно става секретар на сина му, император Людовик Благочестиви и възпитател на неговия син. Изпълнявал е дипломатически мисии и отговарял за държавни строежи като катедралата в Аахен.
През 1999 г. в памет на Айнхард е учредена специална награда на негово име, която се връчва на 2 години за най-добро биографично произведение.

ните проходи, покрай Памплона, столицата на баските, чиито укрепления Карл разрушил за всеки случай; другата — по-на изток, през Каталуния. Колоните се съединили пред стените на Сарагоса и тук походът се сблъскал с първата изненада. Градът, чиито порти трябвало да се отворят сами, останал затворен. Наместникът Хусейн явно преосмислил намерението си и останал верен на събратята си по вяра. Обсадата се проточила, хранителните запаси се изчерпали, а от север пристигали тревожни вести за въстание на саксите. Кампанията, замислена като триумф, се превърнала в скъпоструваща авантюра без ясна цел.

Карл взел решение да се оттегли. Войската се насочила на север, отново към проходите, и минавайки покрай непокорната Памплона, този път разрушил стените ѝ до основи.

Именно тогава, по обратния път, в тесните проломи на Пиренеите, се случило това, заради което днес си спомняме за този неуспешен поход. Айнхард съобщава, че докато армията преминавала в разтеглена колона по тесния планински път, баските, скрити по гористите върхове, се нахвърлили върху последния отряд и обоза. Взели провизиите и хвърлили воините в пропастта. После се разпръснали толкова бързо в тъмнината, че франките не успели да се прегрупират, за да окажат съпротива.

И тук в хрониката следва изречението, заради което си припомняме всичко това: „При това нападение загинаха главният кралски интендант Екехард, палатинският курфюрст[4] Анселм, маркиз Роланд от Бретан наред с още много други.“ Това е всичко. Един ред с три имена. В цялата запазена писмена история това е единственото споменаване на Роланд, съвременник на тези събития. Не се посочва възраст, няма описание на външния му вид, нито дума за това как точно е загинал, нито намек за родствена връзка с краля. По-късната легенда, че Роланд е бил племенник на Карл Велики, не се потвърждава от нито един източник

[4] Курфюрст е висш германски княз в Свещената Римска империя, който има право да избира императора.

от VIII или IX век. Знаем само длъжността му: той управлявал граничната област на границата с Бретан — зона на отговорност, достатъчно значима, за да може нейният началник да заема видно място в армията.

Интересен е и друг факт: в историческия документ „Анали на кралството на Франките“[5], важен летопис от онези години, няма нищо за поражението в Пиренеите, представяйки испанския поход като успех. Едва в по-късна редакция се споменава за неуспеха на този поход. Защо се е мълчало за това поражение цели три века е обяснено най-добре отново от Айнхард. „И до ден-днешен това не можа да бъде отмъстено, тъй като врагът, осъществил делото си, така се разпръсна, че не остави и следа, по която да бъде търсен.“

Опит за възстановка на събитието в пролома Ронсева

Нека се опитаме да си представим какво се е случило в Пиренеите. Мястото на събитията — проходът в района на Ронсево[6], по-точно — древния път през така наречения Порт-де-Сиз[7], седловина на височина малко над хиляда метра, затисната между варовикови склонове, обрасли с бук и падуб[8]. Пътят бил толкова тесен, че армията с обоза се простирала на много километри. Авангардът се спускал във франкските предпланини, а последните части едва се приближавали към върха на прохода. Между предната и задната част на колоната имало часове път и никаква видимост една към друга.

Това стеснение напълно устройвало баските, които по-

[5] Франкската държава е една от най-мощните и влиятелни средновековни държави в Европа, изиграла ключова роля в прехода от Античността към Средновековието. Тя се превръща в политически и културен център на Западна Европа, като поставя основите на съвременните държави Франция, Германия и Италия.

[6] Ронсево е малко село и община в автономната област Навара, Северна Испания, разположено в Пиренеите в близост до френската граница.

[7] Порт-де-Сиз е историческото наименование на група планински проходи в Пиренеите.

[8] Сенколюбиво растение,среща се главно в сенчести гори от бук, вид храст.

знавали всяка пътека и всеки скален проход. Безмислено било да се впускат в открита битка с добре обучената и въоръжена франкска армия — с нейната тежка кавалерия, дългите копия и дисциплиниран строй. В открита битка, в равнината, почти сигурно било, че ще загубят.

Планът им бил друг: да изчакат, докато началото на колоната и основните сили се отдалечат достатъчно и се скрият зад извивката на склона, а след това да нанесат удар по най-уязвимата част от войската — обоза и пазещия го ариергард — там, където скалните стени стеснявали пътеката до такава степен, че просто няма как да се прегрупират в боен ред.

Според една от разпространените реконструкции нападението се е случило привечер. Слънцето се скрило зад билото на планините необичайно рано, въздухът бил толкова студен, че от устата излизала пара. Мулетата и товарните коне станали неспокойни по стръмните завои на пътеката. И изведнъж отгоре, иззад дърветата, започнали да се сипят камъни, копия, стрели и крясъци. Първите падат в пропастта, тъй като пътеката на места минава по самия ръб на скалата. На това тясно място са безполезни дългото копие и щитовете. Тук няма накъде да се обърнеш, а да атакуваш нагоре по стръмния склон е почти невъзможно. Тежко въоръженият воин в ризница по тясната козя пътека се оказал по-лесен противник, отколкото невъоръженият пастир, който познава всеки камък.

Вероятно са били подавани сигнали — армиите от онова време се координирали чрез звука на бойния рог — но в планинското дефиле ехото и грохотът от падащите камъни биха заглушили всеки сигнал. Доколко тази картина съвпада с това, което се е случило в действителност на 15 август 778 г. няма как да знаем: източниците не са оставили нито един детайл за хода на самата битка.

Краят, обаче, е известен с точност. Ариергардът е бил почти напълно избит, а обозът — ограбен. Когато вестта за нападението стигнала до основните сили, нападателите вече били изчезнали безследно. Баските бързо се скрили в тъмната гора, заедно с плячката. Както пише Айн-

хард, франките не са могли да отмъстят просто защото не са знаели къде да търсят врага.

Важно е да се разбере, че не става въпрос за битка между християнска войска и безбройна армия от еретици, както ще бъде представено по-късно. Това е нападение на планински жители срещу обоза на отстъпваща армия. Три века по-късно от този малък епизод ще се роди един от главните митове на средновековна Европа.

Как хрониката се превърна в епос

Почти три века след 778 г. името на Роланд не се споменава в писмените източници. Историческата памет за него се е съхранявала устно — в песните на разказвачите, които са скитали от двор на двор и от панаир на панаир. Скромният епизод се е обогатявал с подробности, преувеличения и измислени мотиви — така работи всеки фолклор, който се стреми да създаде история, която човек иска да слуша непрекъснато.

Резултатът от това е „Песен за Роланд“ — поема от около четири хиляди стиха, най-старият ѝ ръкопис се съхранява в Оксфорд и датира от XI и XII век[9], създадена е триста години след гибелта на героя. В края на текста стои загадъчното име — Туролд: дали е автор, дали преписвач, дали изпълнител. Кой е бил той всъщност, историците спорят и до днес.

Поемата се появява по времето на Реконкистата в Испания[10], в навечерието на Първия кръстоносен поход (1096–1099 г.), когато цяла Западна Европа имала нужда от образ, който да олицетворява противопоставянето на

[9] Оксфордският ръкопис (съхраняван в Бодлианската библиотека) е единственият запазен пълен препис на поемата. Това е малка, почти незабележима книжица, написана на англо-нормандски диалект, датирана между 1129 и 1165 г. Тя е била рецитирана от жонгльори и странстващи трубадури. За първи път за „Песента“ се споменава от хронист през 1066 г. преди битката при Гастингс. Нормандският трувер Тайлефер, според Гийом от Малмсбери и Васу, пеел строфи за Роланд, за да разпали воините на Уилям Завоевателя.

[10] Исторически период от 8 века (718–1492 г.), през който християнските кралства на Иберийския полуостров отвоюват земите си от мюсюлманските маври.

християнското право срещу исляма в предстоящата свещена война. Затова авторите на епоса превръщат баските в безбройна армия от сарацини под командването на измисления крал на Сарагоса Марсилио. А схватка заради ограбен керван се превръща във вселенска битка между кръста и полумесеца.

За по-силен ефект Роланд става племенник на самия Карл Велики — родствена връзка, за която няма нито един документ от VIII век. Той носи меча Дюрандал[11] с християнски орнаменти по дръжката и има вълшебен рог Олифант[12], с който би могъл да призове за помощ, но не го прави, защото смятал за свой дълг да се справи сам с врага. Роланд не послушал верния си приятел Оливие, който го убеждавал да даде сигнал за помощ. А архиепископ Турпен, се сражавал наравно с рицарите (в действителност архиепископът на Реймс е носил подобно име, но е живял едно поколение по-късно). Главният злодей на епоса бил Ганелон — доведеният баща на Роланд, който от завист направил заговор със сарацините и подготвил засадата.

Броят на войските в поемата достига стотици хиляди. Роланд унищожава безброй врагове и не умира от оръжието на врага, а от свръхчовешко физическо усилие и вътрешни разкъсвания, когато надува своя рог. След смъртта душата му била отнесена от ангели. Карл Велики, научавайки за предателството, веднага се върнал и жестоко наказал виновните, макар че в действителност той е бил изцяло погълнат от саксонското въстание, а източниците не споменават нищо за какъвто и да е поход за отмъщение.

Къде свършва историята и къде започва легендата? Известно е, че има истински човек на име Хруодланд, че той е заемал длъжността префект на Бретонската област и е

[11] Според митовете мечът бил дарен на Карл Велики от ангел, който по-късно го предава на своя най-добър племенник и рицар — Роланд. Дюрандал също е описан като неразрушимо оръжие. Когато всичко е загубено, Роланд опитал да унищожи Дюрандал, за да не попадне в ръцете на врага.

[12] Олифантът е средновековен духов музикален инструмент. Рог, които се изработвал от слонски бивни. В Европа е пренесен от Ориента и е познат още преди 12 век. Запазва се като ловджийски рог и сигнален инструмент до 17 век. Използването на името започва от „Песен за Ролан“.